

OMÓWIENIA KSIĄŻEK I CZASOPISM

Bohdan T. Woronowicz

UZALEŻNIENIA. GENEZA, TERAPIA, POWRÓT DO ZDROWIA

wyd. Media Rodzina – parpamedia, Warszawa 2009

Ukazanie się na rynku wydawniczym książki dr. Bohdana Woronowicza jest znaczącym wydarzeniem w zakresie polskiego piśmiennictwa dotyczącego uzależnień. Znaczącym – bowiem autorem tego interesującego opracowania jest wybitny specjalista zajmujący się od kilkudziesięciu lat pomocą osobom uzależnionym, zwłaszcza z problemem alkoholowym, a więc praktyk z bardzo dużym doświadczeniem klinicznym, który ma na swoim koncie bogaty dorobek publikacyjny. Ta obszerna książka (licząca 625 stron druku) obejmuje całokształt problematyki związanej z uzależnieniami, a więc zagadnienia ściśle kliniczne (diagnostyka, terapia), ale również społeczne i prawne, zawiera również podane w sposób syntetyczny informacje o najnowszych danych dotyczących patogenezy uzależnień. Książka B. Woronowicza w pełni zasługuje na nazwę monografii, która jest jednocześnie cennym podręcznikiem dla osób zajmujących się pomocą terapeutyczną uzależnionym od alkoholu i innych substancji, również od jedzenia, hazardu i innych czynności popędowych. Informacje zamieszczone w książce podano w sposób przystępny a jednocześnie kompetentny, jej lektura sprawia dużą przyjemność. Starannie dobrane piśmiennictwo oraz słowniczek terminów z zakresu psychiatrii i dziedzin pokrewnych wzbogaca to interesujące opracowanie. Jestem przekonany, że dzieło Woronowicza znajdzie licznych czytelników nie tylko wśród profesjonalistów, jej lektura okaże się pożyteczna dla wszystkich, którzy interesują się sprawą uzależnień.

Stanisław Pużyński

Conrad M. Swartz

ELECTROCONVULSIVE AND NEUROMODULATION THERAPIES

(Terapie elektrowstrząsowa i neuromodulacyjne).

Cambridge University Press, Cambridge i in. 2009

W 70. rocznicę pierwszego zabiegu elektrowstrząsowego (EW) ukazało się kilka kolejnych opracowań monograficznych poświęconych tej technice fizykalnego leczenia depresji i innych zaburzeń psychicznych. Najnowszą i najbardziej obszerną jest ponad 600-stronicowa monografia „Terapie elektrowstrząsowa i neuromodulacyjne” – wydana w Cambridge pod redakcją prof. Conrada Swartza – jednego z najznakomitszych amerykańskich znawców problematyki terapii elektrowstrząsowej, profesora licznych uniwersytetów, autora wielu publikacji na temat EW, oraz autora podręcznika do EW z 1994 r. („ECT instruction manual”) oraz współautora „Depresji psychotycznej” z 2007 r. („Psychotic depression” – wraz z Edwardem Shorterem). Do pracy nad monografią zaproszonych zostało 51 innych badaczy – pochodzących również spoza USA. Dzięki temu w monografii znalazło się kilka opracowań prezentujących technikę EW z międzynarodowej perspektywy – w tym: Skandynawii, Wielkiej Brytanii, Europy Zachodniej, Rosji i Ameryki Łacińskiej. Pewna szkoda, iż do współpracy nie zostali zaproszeni badacze z Polski – choćby koledzy z ośrodka łódzkiego, którym udało się w bieżącym roku opublikować w „Journal of ECT”

pracę poświęconą podobnej tematyce (Gazdag G., Palinska D., Kloszewska I., Sobow T.: *Electroconvulsive therapy practice in Poland*. J. ECT 2009, 25, 1, 34–38).

Opracowane Swartza zawiera zarówno rozdziały bardziej teoretyczno-eksperymentalne, jak i praktyczno-kliniczne. Łącznie w książce jest 38 rozdziałów, a każdy z nich ma bogate piśmiennictwo.

Książka nie ma charakteru popularno-naukowego i przeznaczona jest dla profesjonalistów.

W monografii dokładnie omówione zostały aktualnie uznane, jak i potencjalnie możliwe mechanizmy działania zabiegów EW.

Jak rzadko które opracowanie – monografia Swartza posiada rozdział poświęcony identyfikowaniu zmian wywołanych w trakcie terapii EW za pomocą technik czynnościowego neuroobrazowania. W tym zakresie istnieje rzeczywiście niewiele badań.

Rys historyczny dotyczący EW opracował Shorter – współautor własnej obszernej monografii dotyczącej terapii szokowych („Shock Therapy: The history of electroconvulsive treatment in mental illness” – razem z Davidem Healy’em).

Jeden z rozdziałów poświęcony został tematyce terapii EW ukazującej się w książkach nie mających charakteru naukowego oraz filmach – przy czym autorzy nie ograniczyli się wyłącznie do „Lotu nad kukułczym gniazdem” Kessey’a.

William Reid przedstawił źródła możliwych oporów czy opozycyjnych stanowisk przeciwko EW – pojawiających się tak ze strony środowisk medycznych, jak i nieprofesjonalistów.

Kilka rozdziałów poświęconych zostało aspektom prawnym, administracyjnym i technicznym prawidłowo przeprowadzanych zabiegów elektrowstrząsowych, w tym procedurze pozyskiwania świadomej zgody (informed consent), wykonywaniu zabiegów EW u pacjentów bez ich zgody oraz u dzieci i młodzieży.

Jak w klasycznych opracowaniach – tak i w monografii Swartza – znaleźć można informacje dotyczące kwalifikacji pacjentów do zabiegów EW, w tym wskazań, przeciwwskazań i powikłań, ja również samego praktycznego wykonywania zabiegów i prowadzenia anestezji.

Osobne rozdziały zaprezentowały problemy z pozabiegową opieką nad pacjentem oraz przeprowadzaniem zabiegów w trybie ambulatoryjnym i tzw. podtrzymującymi zabiegami EW.

Jeszcze do lat 90. ubiegłego wieku terapia EW była praktycznie jedyną fizykalną metodą leczenia psychiatrycznego (poza „niszową” fototerapią stosowaną w terapii depresji zimowych/sezonowych).

Od tego czasu podjęte zostały badania nad kilkoma innymi metodami stymulacyjnymi, do których należą:

- przezczaszkowa stymulacja magnetyczna TMS (Transcranial Magnetic Stimulation),
- terapia magnetowstrząsowa MST (Magnetic Seizure Therapy),
- stymulacja nerwu błędnego VNS (Vagus Nerve Stimulation) oraz
- głęboka stymulacja mózgu DBS (Deep Brain Stimulation),
- przezczaszkowa stymulacja stałoprądowa tDCS (Transcranial Direct Current Stimulation).

Jak można oczekiwać po najnowszym opracowaniu, również książka pod redakcją Swartza posiada na końcu rozdziały omawiające podane wyżej techniki (ale nie wszystkie) – tym samym nawiązując do drugiej części tytułu, tj. do terapii neuromodulacyjnych. Pewnym brakiem monografii jest nieuwzględnienie metody magnetowstrząsów – będącej modyfikacją stymulacji magnetycznej TMS. Opracowania poświęcone metodom neuro-

modulacyjnym charakteryzują się pewnym hurra– optymizmem i brak w nich krytycznego spojrzenia na te metody:

- W przypadku metod TMS i VNS praktycznie nie jest możliwe zapewnienie warunków ślepej próby, tj. stworzenie warunków stymulacji rzekomej, w której by pacjent nie zorientował się, że nie jest poddawany stymulacji;
- W technikach VNS i DBS niezwykle trudne jest zapewnienie długotrwałych warunków kontrolnych, gdyż nieetyczne byłoby implantowanie pacjentowi specjalnych stymulatorów i niepoddawanie go następnie procedurze stymulacji – tak aby tylko uzyskać wyniki grupy kontrolnej;
- Przeniesiona wydaje się skuteczność techniki TMS, która w większości badań klinicznych stosowana jest „na ślepo” (a nie nad wcześniej zidentyfikowaną metodami czynnościowego neuroobrazowania metabolicznie zaburzoną okolicą mózgowia), co przy bardzo ograniczonym miejscowo charakterze stymulacji magnetycznej nie może wpływać w istotny sposób na uzyskanie poprawy klinicznej;
- Stosowanie prądów o napięciu kilku woltów jak w technice tDCS w żaden sposób nie może spowodować uzyskania takich wartości bodźca stymulującego w obrębie mózgowia, aby można było doprowadzić tam do skutecznej klinicznie stymulacji itp.

Polski czytelnik – mający zamiar zapoznać się z wyżej wymienionymi technikami neuromodulacyjnymi – zapraszany jest do lektury przygotowanej głównie przez zespół krakowskiej Kliniki Psychiatrii Dorosłych i mającej się ukazać w serii „Biblioteki Psychiatrii Polskiej” monografii pt. „Najnowsze techniki neuromodulacyjne w terapii zaburzeń depresyjnych” (pod redakcją Tomasza Zyssa, Andrzeja Zięby i Dominiki Dudek). Do rozdziałów kończących książkę warto jest zajrzeć i zapoznać się z najnowszymi, choć nadal jeszcze tylko eksperymentalnymi metodami leczenia fizykalnego. Te przestają być bowiem dostępne tylko w ośrodkach zagranicznych. I tak pod koniec 2008 r. pierwszy w Polsce pacjent z oporną na leczenie depresją został poddany w ośrodku bydgoskim terapii VNS.

Wzbogacającym stroną wizualną monografii Swartza są kolorowe ryciny.

Omawiana pozycja stanowi interesujące opracowanie najnowszych informacji z zakresu terapii elektrowstrząsowej i technik pokrewnych, z którym powinni zapoznać się osoby – koledzy i koleżanki psychiatry, którzy na co dzień zajmują się wykonywaniem zabiegów EW.

Tomasz Zys

Piotr Marchwicki

STYLE PRZYWIĄZANIA A WŁAŚCIWOŚCI TOŻSAMOŚCI OSOBISTEJ MŁODZIEŻY

Wydawnictwo Uniwersytetu Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009

Od wielu lat obserwujemy wzrastające zainteresowanie koncepcją przywiązania. Stała się ona modelem rozumienia zarówno prawidłowego rozwoju człowieka, jak też powstawania zaburzeń emocjonalnych. Początkowe wnioski dotyczące istotności bliskich relacji dla naszego rozwoju wysuwane były na podstawie klinicznych obserwacji, czynionych przede wszystkim przez twórcę koncepcji przywiązania Johna Bowlby’ego. Znaczący wkład w badania nad przywiązaniem wniosła Mary Ainsworth wykorzystująca do badania

przywiązania procedurę obcej sytuacji. Obecnie dysponujemy wieloma narzędziami do badania przywiązania, a ilość empirycznych prac nad nim w światowej literaturze stale wzrasta. Również w polskojęzycznych czasopismach pojawia się coraz więcej publikacji poświęconych tej problematyce.

Książka Piotra Marchwickiego prezentuje badania przeprowadzone przez autora, dotyczące związków przywiązania z wybranymi aspektami tożsamości nastolatków. Tym samym wpisuje się w nurt badań nad uwarunkowaniami rozwoju człowieka. Planując swoje badania, autor odwołuje się nie tylko do koncepcji Bowlby'ego, ale również do teorii rozwoju Erika H. Eriksona. Swoją książkę rozpoczyna od obszernego omówienia koncepcji przywiązania, odwołując się do badań różnych autorów. Poddaje też krytycznej analizie narzędzia badawcze stosowane do mierzenia stylów bądź też pewnych aspektów przywiązania. Głównym obszarem zainteresowania autora stają się te wymiary tożsamości osobistej, które, jak sam stwierdza, mają dużą wartość przystosowawczą. Zalicza do nich realny obraz siebie, personalny wymiar religijności, trudności w wartościowaniu oraz potrzebę sensu życia. Badania przeprowadzone zostały w sposób rzetelny i omówione w odniesieniu do badań innych autorów.

Po lekturze książki nasuwają mi się jedynie dwie uwagi krytyczne. Pierwsza dotyczy doboru grupy badanej. Składała się ona z 302 uczniów szkół średnich, przy takiej samej liczbie dziewcząt i chłopców. Byli to jednak uczniowie wyłącznie z dużych miast w Polsce. Stąd wydaje mi się, iż przy wysuwaniu wniosków należy zachować dużą ostrożność, na ile można je uogólniać na całą młodzież. Komentując uzyskane wyniki, zwłaszcza dotyczące wymiaru personalnego religijności dziewcząt, autor sam zwraca uwagę na wpływ kontekstu kulturowego. Różnice między miastem a wsią wprawdzie zacierają się, ale nie na tyle, aby można je było całkowicie pominąć.

Dруга uwaga krytyczna dotyczy marginalnego, w moim poczuciu, potraktowania psychologicznej specyfiki okresu dorastania. Szereg zmian w obszarze emocji, relacji z rodzicami czy rówieśnikami i innych, muszą w znaczący sposób wpływać na kształtowanie się czy też na ekspresję przeżyć i doświadczeń. Nie zostały one jednak wystarczająco uwzględnione. Badane obszary tożsamości odnoszone są jedynie do problematyki przywiązania, chociaż style przywiązania są współcześnie traktowane jako czynniki zwiększające lub zmniejszające pewne zachowania, a nie jako w pełni je determinujące.

Pomimo tych uwag krytycznych uważam, iż książka Piotra Marchwickiego stanowi bardzo cenną pozycję. Autor w interesujący sposób wprowadza czytelnika w kolejne zagadnienia. Książkę czyta się z dużym zainteresowaniem. Każdy rozdział rozpoczyna się od wprowadzenia dotyczącego jego zawartości, a na końcu autor zamieszcza syntetyczne podsumowania. Książkę tę można polecić zarówno studentom zainteresowanym wpływem bliskich relacji na kształtowanie się naszej tożsamości, jak też profesjonalistom, którzy mogą wzbogacić swoją wiedzę na ten temat.

Grzegorz Iniewicz